

УДК 378.374:008:37.06

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.12>

О. О. КАРПОВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов,

Одеський національний економічний університет,

м. Одеса, Україна

Електронна пошта: lenchikarpova@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-6742-3700>

В. В. БУБЛИК

старший викладач кафедри германських мов і перекладу,

Національний університет «Одеська політехніка»,

м. Одеса, Україна

Електронна пошта: vb7002627@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-1056-3208>

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ ДЛЯ БЕЗПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто проблему формування міжкультурної компетенції у студентів для забезпечення ефективної професійної діяльності та безперервного навчання в умовах цифрової глобалізації. Наведено аналіз літератури, який показав актуальність досліджуваної теми та необхідність підготовки фахівця, здатного володіти певним набором компетенцій, у тому числі навичками міжкультурної комунікації. Автори посилаються на Європейську довідкову систему ключових компетентностей для навчання протягом усього життя, в якій культурна обізнаність та здатність вираження визначені одними з ключових компетентностей. Міжкультурну компетентність визначено як розуміння та повагу до того, як ідеї та значення творчо створюються та виражаються й передаються у різних культурах і через цілу низку мистецтв та інших культурних форм. Аналіз теоретико-методичних джерел показав, що формування навичок міжкультурної комунікації є однією з найважливіших тенденцій професійної підготовки студентів. Такі навички охоплюють свідомі знання власної культури (культурний самоаналіз), здатність аналізувати взаємодію, прогнозувати непорозуміння й адаптивну поведінку. Основними умовами професійної підготовки, що висуваються до студентів, визначено відкритість для міжкультурної спільної роботи, бажання співпраці в міжкультурних колективах, проведення міжкультурних обмінів та спілкування з питань управління міжнародною бізнес-діяльністю. Авторами вибрано такі методи формування навичок міжкультурної комунікації, як створення проект-презентацій із глибоким та всебічним аналізом бізнес-культур різних країн (дослідження стилю управління, культури привітань, дрес-коду, подарунків, тайм-менеджменту тощо); мозковий штурм завдяки розв'язанню кейсів, вирішенню міжкультурних дилем, обговоренню суперечливих тем та навчальні поїздки за кордон, у тому числі грантові. Наведено результати апробації визначених методів та доведено їх ефективність.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, безперервне навчання, цифрова глобалізація, бізнес-культура.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується швидкими глобальними змінами. Концепція, що описує це вимогливе середовище, – це абревіатура VUCA – мінливість, невизначеність, складність та двозначність. Ці чотири динаміки впливають не тільки на економіку, бізнес та організації, але і на соціальну сферу й освіту. Тому сьогодні існує проблема підготовки фахівця, який володіє не лише знаннями, уміннями й навичками, необхідними для професійної діяльності, а й певними компетентностями, які дадуть змогу краще самореа-

лізуватися у змінному багатокультурному робочому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейська довідкова система ключових компетентностей для навчання протягом усього життя (The European Reference Framework for Key Competences for Lifelong Learning) (Європейська Комісія, 2018) визначила контекст для розвитку ключових компетентностей, необхідних для навчання протягом життя. Метою Рекомендації є покращення розвитку ключових компетенцій для всіх людей протягом усього життя

та сприяння організації заходів, необхідних для досягнення цієї мети. Це заохочує держави краще підготувати людей до мінливих ринків праці та бути активними громадянами у різноманітних мобільних, цифрових та глобальних суспільствах та розвивати навчання на всіх етапах життя. Студенти повинні постійно розвивати свої навички та компетентності протягом життя для їх особистої реалізації та активної взаємодії із суспільством, в якому вони живуть, і для того, щоб вони були готові до постійно змінюваного робочого середовища. Цим умововуємо актуальність нашого доробку.

Метою статті є аналіз стану проблеми формування міжкультурної компетенції у студентів на практиці, вітчизняного та зарубіжного досвіду формування та розвитку міжкультурної компетенції у студентів та визначення найактуальніших методів та засобів її формування.

Виклад матеріалу. Ключові компетентності – це ті, які потрібні всім людям для особистої реалізації та розвитку, працевлаштування, соціальної інклюзії та активного громадянства. Вони розроблені у перспективі навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства, а також протягом формального, неформального та інформального навчання.

Так, однією із ключових компетенцій є культурна обізнаність та здатність вираження. Ця компетентність передбачає розуміння та повагу до того, як ідеї та значення творчо створюються та виражаються і передаються у різних культурах через цілу низку мистецтв та інших культурних форм. Вона передбачає розуміння, розвиток та вираження власних ідей та відчуття свого місця чи ролі в суспільстві різними способами та контекстами. У документі зазначається, що студенти повинні знати про:

- місцеві, національні, європейські та глобальні культури та вирази, включаючи мови, спадщину, традиції та твори мистецтва;
- як ці культурні прояви можуть вплинути на ідеї та поведінку окремої людини та інших;
- різні способи передачі ідей між творцем, учасником та аудиторією у письмових, друкованих та цифрових текстах, театрі, кіно, танцях, іграх, мистецтві та дизайні, музичних ритуалах та архітектурі, а також гібридні форми;
- власну особистість, що розвивається, у світі культурного різноманіття;

- роль мистецтва та культури як способу погляду та формування світу [2].

Тому навчальний процес необхідно побудувати у такий спосіб, щоби студенти були здатні:

- висловлювати та інтерпретувати образні та абстрактні ідеї, переживання та емоції за допомогою співпереживання;
- виявляти та реалізувати можливості особистої, соціальної чи комерційної цінності;
- висловлюватися за допомогою різних засобів масової інформації, особливо у соціальних мережах;
- цінувати твори мистецтва та брати участь у творчих процесах, як окремо, так і колективно.

Аналіз теоретико-методичних джерел показав, що формування навичок міжкультурної комунікації є однією з найважливіших тенденцій професійної підготовки студентів. Такі навички охоплюють свідомі знання власної культури (культурний самоаналіз), здатність аналізувати взаємодію, прогнозувати непорозуміння й адаптивну поведінку. Основними умовами професійної підготовки, що висуваються до студентів, є відкритість для міжкультурної спільної роботи, бажання співпраці в міжкультурних колективах, проведення міжкультурних обмінів та спілкування з питань управління міжнародною бізнес-діяльністю.

Тенденції професійної підготовки передбачають адаптування студентів до міжнародних бізнес-стосунків, формування в них вміння приймати рішення, вміння здійснювати глобальний комерційний менеджмент та національну торгівлю, а також дослідження та планування. Це здійснюється за допомогою залучення іноземних викладачів, семінарів з участю зарубіжних експертів, викладання деяких дисциплін із використанням іноземних мов.

Отже, формування навичок міжкультурної комунікації у студентів дасть їм змогу вільно орієнтуватися в міжкультурному світі, розуміти його цінності та зміст, здійснювати позитивну економічну взаємодію з носіями іншої культури та покращувати соціально-економічний розвиток нашої країни.

Зазначимо, що Мацумото та Хванг (2013) визначили 10 загальнокультурних тестів, які передбачили успішну адаптацію чи пристосування до нового культурного середовища. Ці тести

значною мірою зосереджені на індивідуальних характеристиках. Авторами виділено такі риси, як емоційна стійкість, гнучкість, відкритість, гострота сприйняття, соціальна ініціатива, співпереживання та толерантність до двозначності, які є в таких інструментах вимірювання міжкультурної ефективності, як Інвентар міжкультурної адаптації (the Cross-Cultural Adaptability Inventory), Шкала потенційної міжкультурної адаптації (Intercultural Adjustment Potential Scale) та Анкета мультикультурної особистості (The Multicultural Personality Questionnaire) [3].

Окрім того, Вілсон та інші (2013) провели метааналіз щодо корелятивів міжкультурної компетентності. Відзначаючи, що Теорія навчання культури забезпечує теоретичні основи для прогнозування міжкультурної компетентності, вони виявили зв'язок між такими факторами, як знання про культуру, контакт із громадянами приймаючої країни, низька культурна дистанція та соціокультурна адаптація. Однак вони розширили аналіз до індивідуальних відмінностей та довели, що як риси моделі Великої п'ятірки (Big Five Traits) (відкритість, сумлінність, екстраверсія, невротизм та доброзичливість), так і більш конкретні, культурно доречні диспозиції, як, наприклад, культурна емпатія, пов'язані із кращими результатами адаптації [6].

Зауважимо, що досвід викладання іноземною мовою таких тем, як «Менеджмент», «Управління персоналом», «Управління конфліктами на робочому місці», «Реклама» тощо, показав, що студенти мають опосередковані знання щодо культур західного чи східного світу. Як правило, під час вирішення кейсів та дискусій культурологічного характеру студенти керувалися окремими фактами, чутками або найпоширенішою інформацією у ЗМІ та соціальних мережах, не маючи ґрунтового знання про культурні відмінності інших країн світу. У майбутньому це зможе привести до міжкультурних непорозумінь на робочому місці, культурного шоку та інших неприємних ситуацій, особливо в епоху цифрової глобалізації.

Аналіз наукової та методичної літератури дав змогу окреслити найефективніші методи навчання, що сприятимуть формуванню навичок міжкультурної комунікації у студентів для майбутньої професійної діяльності та безперервного навчання, а саме:

1) створення проект-презентацій із глибоким та всебічним аналізом бізнес-культур різних країн (дослідження стилю управління, культури привітань, дрес-коду, подарунків, тайм-менеджменту тощо);

2) мозковий штурм завдяки розв'язанню кейсів, вирішенню міжкультурних дилем, обговоренню суперечливих тем тощо;

3) навчальні поїздки за кордон, у тому числі грантові.

Так, підготовка та використання мультимедійної презентації на заняттях з іноземної мови сприяли розвитку навичок говоріння, аудіювання та читання. Такий підхід до вивчення іноземної мови в економічному ЗВО, на наш погляд, є необхідним в умовах скорочення аудиторних годин та збільшення навантаження на самостійну роботу студентів. Ми виділили такі етапи підготовки студентів у роботі з комп'ютерною презентацією, як:

1) проектування (вибір теми, створення схеми та плану презентації, підбір літературних джерел та статистичного матеріалу);

2) консультація з викладачем;

3) створення мультимедійної презентації;

4) виступ перед студентами групи.

Критеріями оцінювання студентської презентації були: постановка проблеми та розкриття теми; оформлення презентації; цілеспрямованість та цільність презентації; виступ (мова й мовлення студента, жвавість виступу, виклик інтересу та питань у слухачів тощо).

Так, створення проект-презентацій із глибоким та всебічним аналізом бізнес-культур різних країн світу студентами дав змогу охопити та представити дослідження стилю управління, культури привітань, дрес-коду, подарунків, тайм-менеджменту.

Студенти із великим задоволенням представили результати своїх напрацювань, отримали багато цікавих та корисних знань про особливості бізнес-комунікації на Заході та Сході, а головне, на наш погляд, такий підхід дав змогу сформувати у студентів розуміння відмінностей культур, збагнути причини таких відмінностей, порівняти власну культуру з іншими, озброїтися знаннями, які сприятимуть подоланню можливих культурних бар'єрів та усуненню непорозумінь, пов'язаних із відмінностями у світогляді.

Щодо мозкового штурму завдяки розв'язанню кейсів, вирішенню міжкультурних дилем, обговоренню суперечливих тем тощо ми запропонували студентам вирішити поставлене завдання колективно.

Метод мозкового штурму є одним із методів колективно-групового навчання. Сутністю методу є висування творчих ідей у процесі розв'язування будь-якої проблемної ситуації. Метод мозкового штурму застосовується з метою отримання максимальної кількості різноманітних ідей та пропозицій. В основу цього методу закладено принцип співробітництва (співтворчості) учасників. Спираючись на демократичні закономірності спілкування, заохочуючи фантазію та несподівані асоціації, студенти стимулювали зародження оригінальних ідей один в одного й у такий спосіб виступали їх співавторами. Під час розв'язання проблеми постійно утверджується віра у творчі сили та здібності учасників. Вони виступали як рівноправні партнери, які підтримують творчу ініціативу та креативні можливості один одного. Під час мозкового штурму відбувалося оптимальне сполучення інтуїтивного й логічного. В умовах генерування ідей припустимим і бажаним є ослаблення активності логічного мислення й заохочення інтуїції.

Вважаємо, що метод мозкового штурму має велике значення у педагогічній діяльності, оскільки стимулює розвиток творчого потенціалу та емоційної компетентності учасників освітнього процесу, формує у них ефективні навички говоріння та слухання, сприяє подоланню стереотипних думок у вирішенні важких завдань.

Одним із найефективніших способів не лише навчання іноземної мови, а й розвитку навичок міжкультурної комунікації та обізнаності є навчальні поїздки за кордон, у тому числі

грантові. Розуміючи, що подорожі за кордон можуть дорого коштувати студентам, гранти дають можливість отримати фінансування для презентації власного проекту, пройти практику за кордоном, приєднатися до діяльності міжнародних молодіжних організацій тощо. Так, гранти надаються на оплату короткострокових поїздок із метою підвищення досліджувальних можливостей студентів, розвитку кооперації та спільних наукових міжнародних проектів.

Тому протягом навчання ми залучали студентів до участі в українських та зарубіжних грантових програмах завдяки:

- презентаціям грантів та можливостей участі у програмах обміну;
- формуванню навичок написання резюме, мотиваційного листа тощо;
- написанню реальних заявок на отримання гранту;
- запрошенню представників компаній, які надають грантові або інші можливості для навчання, стажування та працевлаштування студентів за кордоном, таких як Work&Travel, Study in Germany тощо;
- організації навчальних поїздок за кордон у період канікул, у тому числі у мовні школи.

Висновки. Таким чином, формування міжкультурної компетенції у студентів завдяки вищезазначеним методам довело свою ефективність, про що свідчили відгуки та опитування студентів; зазначені методи дали змогу мотивувати студентів не лише до вивчення іноземної мови, а й до подальшої участі у міжнародних проектах, налагодити контакти з іноземними студентами; розширити світогляд і отримати досвід комунікації у багатокультурному середовищі, виховати повагу та розуміння інших культур, а найголовніше – розвивати особистість студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hong, Y.-y., Fang, Y., Yang, Y., & Phua, D. Cultural attachment – A new theory and method to understand cross-cultural competence. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 2013 Vol. 44. Issue 6.
2. Key Competences for Lifelong Learning in the European Schools 2018.
3. Matsumoto, D., & Hwang, H.C. Assessing cross-cultural competence: A review of available tests. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 2013 Vol.44. Issue 6 :849–873.
4. Rath C.R., Grosskopf S., Barmeyer Ch. Leadership in the VUCA world – a systematic literature review and its link to intercultural competencies. *European Journal of Cross-Cultural Competence and Management*. <https://doi.org/10.1504/EJCCM.2021.116890>.
5. Van Driel, M., & Gabrenya, W. K. Jr. Organizational cross-cultural competence: Approaches to measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 2013 Vol 44. Issue 6 : 874–899.

6. Wilson, J., Ward, C., & Fischer, R. Beyond culture learning theory: What can personality tell us about cultural competence. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 2013 Vol 44. Issue 6 : 900–92.

O. O. KARPOVA

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Odessa National Economic University,
Odessa, Ukraine
E-mail: lenchikarpova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6742-3700>*

V. V. BUBLYK

*Senior Teacher at the Department of Germanic Languages and Translation,
National University “Odessa Polytechnic”,
Odessa, Ukraine
E-mail: vb7002627@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-1056-3208>*

**THE FORMATION OF CROSS CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS
FOR LIFELONG LEARNING IN THE ERA OF GLOBALIZATION**

The article deals with the problem of the formation of cross cultural competence of students to ensure effective professional activity and lifelong learning in the era of digital globalization. The analysis of the literature is presented, showing the relevance of the topic under study and the need for training a specialist capable of possessing a certain set of competencies, including the skill of cross cultural communication. The authors refer to the European Reference System for Key Competences for Lifelong Learning, in which cultural awareness and the ability to express are one of the key competences. Cross cultural competence is defined as understanding and respect for how ideas and meanings are creatively expressed and transmitted in different cultures and through a range of arts and other cultural forms. The analysis of theoretical and methodological sources showed that the formation of cross cultural communication skills is one of the most important trends in student training. Such skills include conscious knowledge of one's own culture (cultural introspection), the ability to analyze interactions, predict misunderstandings, and adaptive behavior. The main conditions of professional training of students are openness to cross cultural cooperation, the desire to cooperate in cross cultural teams, cross cultural exchanges and communication on international business management. The authors have distinguished such methods of forming cross cultural communication skills as creating project presentations with in-depth and comprehensive analysis of business cultures of different countries (study of management style, greeting culture, dress code, gifts, time management, etc.); brainstorming by solving cases, solving cross cultural dilemmas, discussing controversial topics and study trips abroad, including grants. The results of approbation of the distinguished methods are presented and their effectiveness is proven.

Key words: cross cultural competence, lifelong learning, digital globalization, business culture.